

Fai 'e 'Eletā Bradley D. Foster

'O e Kau Fitungofulú

'Oku Fengāue'aki Fakataha 'a e Me'a Kotoa pē ke Lelei

Mahalo pē 'e 'ikai ke tau 'ilo 'i he mo'ui ko 'ení 'a e 'uhinga 'oku tau fetaulaki ai mo ha ngaahi me'a peheni, ka te tau ongo'i fakapapau 'i hotau lotó 'e lava pē ke tau tupulaki mei he me'a ko ia 'oku tau fouá.

I he'eku kei talavou ná ku sioloto ma'u pē ki he fa'ahita'u matalá. 'I he kamata ke māfana mai 'a e 'eá, ne u 'osi maau au ke kamata 'a e peisipoló. Hangē ko e longāi fānau tangata kotoa pē, ne u faka'amau ke u hoko ko ha tokotaha va'inga peisipolo ongo-ongoa. 'Okú ne fakamanatu mai kiate au ha talanoa 'o ha kīi tamasi'i ná ne ma'u ha ngaahi faka'ānaua tatau. Tupu mei he'ene ma'u ha holi lahi ke hoko ko ha tokotaha va'inga peisipolo ongo-ongoá, ná ne fili aii ke 'alu ki tu'a 'o akoako va'inga. Ná ne puke 'a e fo'i pulú 'i he nima 'e taha pea puke 'a e paté 'i he nima 'e tahá, peá ne lí leva 'a e fo'i pulú ki 'olunga. Ná ne taa'i lahi e fo'i pulú mo ne faka'amau te ne taa'i ia ki he mama'o taha te ne lavá, ka na'e tō ia ki he kelekelé te'eki ke tau ki ai 'a e paté. Na'e 'ikai ke ne fo'i ai, ka ne toe 'ahī'ahi pē. 'I he teu ke ne lí e fo'i pulú ki 'olungá, na'e fakautuutu a'ene fakapapau 'i he'ene fakakaukau te ne fai ha fo'i tā faka'ofa'ofa. Me'apangó, ko e me'a tatau pē ne hokó. Ne tō pē fo'i

pulú ia ki he kelekelé. Ka ko e tokotaha va'inga peisipolo lelei kotoa pē, 'okú ne 'ilo'i kuo pau ke ne fai ha fo'i tā 'e tolu kimu'a peá ne toki mate. Ná ne toe tokanga lahi ange, lí 'a e fo'i pulú ki 'olunga, pea toki fai 'a e fo'i tā lahi mo faka'ofa'ofa kuo te'eki ai ke ne fai kimu'a. 'I he toe tō hifo pē 'a e fo'i pulú ki he kelekelé, na'e lele noa pē hono lo'i-matá. Pea faka'ohovale kuó ne mali-mali, peá ne pehē mai, "He toki tama teka lelei mo'oni!"

Te tau fetaulaki kotoa pē mo e ngaahi faingata'á mo e 'ahī'ahi pea 'i he

kīi fakatātā faingofua ko 'ení, 'oku tupu mei he founa 'o 'etau tali e ngaahi faingata'á 'a e iku'anga 'o 'etau lavame'á pea mo 'etau fiefiá. Kuo pau ke fepaki e tokotaha kotoa pē mo e faingata'á'ia neongo pe 'oku tau 'i fē. Kuo ako'i kitautolu 'i he folofolá 'oku totonu ke 'i ai 'a e fehengahangai 'i he me'a kotoa pē."¹ Te tau fetaulaki mo e ngaahi taimi faingata'á pea ko e fehu'i leva 'oku 'ikai ko 'afē te tau fetaulaki ai mo iá ka 'e anga fēfē 'etau tali iá.

Na'e ako'i mai 'e he 'apasetolo ko Paulá ha lēsoni mālie kimu'a pea fetaulaki 'a e Kāingalotu 'i Lomá mo ha kongá 'o e ngaahi fakatanga fakalilifu taha ne hoko ki ha toe kau Kalisitiane 'i honau kuongá. Na'e fakamanatu mai 'e Paula ki he Kāingalotú, " 'oku fengāue'aki 'a e ngaahi me'a kotoa pē ke lelei ai 'a kinautolu 'oku 'ofa ki he 'Otuá."² 'Oku 'ofa kakato mo haohaoa 'etau Tāmai Hēvaní 'iate kitautolu, pea 'okú Ne faka'atā kitautolu ke tau a'usia ha ngaahi me'a te nau lava 'o faka-tupulaki ai 'a e ngaahi 'ulungāanga 'oku tau fie ma'ú ke tau hoko 'o hangē ai ko Kalaisí. 'Oku hoko mai hotau ngaahi 'ahī'ahi 'i ha ngaahi founa kehekehe, ka 'oku hanga 'e he me'a takitaha ko iá 'o 'ai ke tau hangē ai ko e Fakamo'uí 'i he'etau ako ke 'ilo'i 'a e lelei 'oku ma'u mei he me'a takitaha 'oku tau fouá. 'I he mahino kiate kitautolu 'a e tokāteline ko 'ení, 'oku tau toe 'ilo'i fakapapau ange ai e 'ofa 'a e Tāmaí. Mahalo pē he 'ikai ke tau 'ilo 'i he mo'ui ko 'ení 'a e 'uhinga 'oku tau fetaulaki ai mo ha ngaahi me'a peheni, ka te tau ongo'i fakapapau 'i hotau lotó 'e lava pē ke tau tupulaki mei he me'a ko ia 'oku tau fouá.

'Oku ou 'ilo'i 'oku faingofua ange ke te sio ki mui 'i he hili ha 'ahī'ahi peá te

vakai ko e hā kuó te ako mei aí ka ko e polé ke tau ma'u 'a e mahino ta'engata ko iá lolotonga 'etau fononga atu 'i hono sivi'i kitautolú. 'E hā ngali síisíi ki ha níihi hotau ngaahi 'ahi'ahí, ka kiate kitautolu takitaha 'oku fepaki mo e ngaahi me'a ni, 'oku mo'oni e ngaahi 'ahi'ahí ia pea 'oku fie ma'u leva ke tau loto fakatōkilalo 'i he 'ao 'o e 'Otuá pea tau ako meiate Ia.

'I he Sāpate Toetu'u ko 'ení, 'oku tau manatua ai 'a e mo'ui 'a hotau Fakamo'ui. 'Oku tau 'unaloto ke tau muimui kiate Ia 'i hono kotoa 'o 'etau ngaahi ngāue. Tuku mu'a ke u 'oatu ha me'a 'e nima 'e lava ke tau ako mei he ngaahi houa fakamuimui 'o e mo'ui 'a e Fakamo'ui 'i he māmaní, 'a ia 'e lava ke ne tokoni'i kitautolu ke tau lava'i ai 'a hotau ngaahi 'ahi'ahí.

'Uluakí, na'e 'ikai ke Ne fili ke fai Hono lotó, ka ke fai pē 'a e finangalo 'o 'Ene Tamai. Na'a Ne tauhi pau ki Hono Misiona toputapú neongo 'a e ngaahi 'ahi'ahí. 'I He'ene punou 'o lotu 'i he Ngoue Ketisemaní, na'a Ne tautapa, " 'E Tamai, kapau ko ho finangaló, 'ave 'a e ipú ni 'iate au: kae 'oua na'a fai hoku lotó, ka ko e finangalo 'o'ou." 'I he taimi 'e níihi 'oku tau fetaulaki ai mo e mamahi mo e ngaahi me'a fakatupu loto-mamahi ke tau tupulaki ai mo mateuteu ki he ngaahi 'ahi'ahi te tau fetaulaki mo ia 'i he kaha'ú. 'Oku ou fehu'i atu ai kiate kimoutolu ngaahi fa'e'e, "Te mou fai nai ha me'a ke fakamamahi'i mo tō ai e lo'imata ho'omou fānaú 'i he taimi kuo 'ikai ke nau fai ai ha me'a halá?" Kuo pau ia! 'I hono 'ave 'e he ngaahi fa'e'e 'a e fānaú ki he toke-taá ke fai ha huhu malu'i, 'oku meimeie ke hū ki tu'a e tamasii kotoa pē 'oku lo'imata'ia. Ko e hā 'oku mou fai pehē ai? Koe'uhí, he 'oku mou 'ilo'i ko e ki'i mamahi síisíi 'i he taimi ko iá te ne malu'i kinautolu mei he mamahi'ia mo e loto mamahi 'e ala hoko 'i he kaha'ú. 'Oku 'afio'i 'e he'etau Tamai Hēvaní 'a e ngata'angá mei he kamata'angá. 'Oku fie ma'u ke tau muimui 'i he tā sipinga 'a e Fakamo'ui pea tau falala kiate Ia.

Uá, 'i he taimi 'oku tau fepaki ai mo e 'ahi'ahí, kuo pau ke tau ako ke 'oua na'a tau lāunga. Ne pehē 'e Nifai hili ha mata-me'a-hā-mai ma'ongo'onga fekau'aki mo e feilaulau huhu'i 'a e

Fakamo'ui: "Ko ia te nau tautea'i ia, pea te ne kātaki'i ia; pea te nau taa'i ia pea te ne kātaki'i ia. 'Io, te nau 'anuhia ia, pea te ne kātaki'i ia, koe'uhi ko 'ene 'alo'ofa mo 'ene kātaki fuoloa ki he fā-nau 'a e tangatá."⁴ 'Oku totonu ke tau feinga ma'u pē ke fakatonutonu 'a e palopalemá mo ikuna'i 'a e 'ahi'ahí, kae 'ikai fai e fehu'i ko 'ení, "Ko e hā 'oku hoko mai ai 'eni kiate aú?" pe "Ko e hā 'eku me'a na'e fai 'oku ou fepaki ai mo e me'a ko 'ení?" kae mahalo ko e fehu'i totonú, "Ko e hā 'a e me'a te u fai?" "Ko e hā 'e lava ke u ako mei he 'ahi'ahi ko 'ení?" "Ko e hā 'eku me'a 'oku totonu ke liliú?"

'I he ngaahi ta'u kuo hilí, lolotonga 'eku ngāue mo hoku uaifi 'i Venesuelá, ne mavahe ai homa foha síisíi tahá mei he fiemālie 'o e ako'anga ma'olungá ke ne kau fakataha mo kimaua. Na'e 'ikai ke ne lāunga, ka na'e mahino mai na'a ne faingata'a'ia 'i he'ene ha'u ki he fonuá ni ne fo'ou hono me'a kotoa kiate ia; ka ne hoko fakafokifā ha me'a ta'e'amanekina, ne liliu 'a e 'ahi'ahí 'o hoko ko ha tāpuaki ma'ongo'onga ki he'ene mo'ui. Na'a ne a'usia 'eni 'i ha'ane liliu pē 'e ia hono ngaahi 'ulungā-angá ka ne fakatupulaki ha loto fakapapau te ne lavame'a.

Tolú, 'i he taimi 'oku tau fehanga-hangai ai mo e faingata'a, 'oku totonu ke tau fekumi ki ha tokoni lahi ange mei he 'Otuá. Na'a mo hotau Fakamo'ui, na'a Ne kei fie ma'u pē ke Ne lotu "fakamātoato" 'i He'ene 'i he Ngoue ko Ketisemaní.⁵ 'E lava ke tau ako ke ma'u ha tui mālohi 'o kapau te

tau fai 'eni. 'Oku totonu ke tau manatu'i ko e taimi lahi 'oku 'ikai hanga 'e he tali mei he'etau Tamai Hēvaní 'o to'o 'a e 'ahi'ahí meiate kitautolu ka 'okú Ne tokoni'i mo fakamālohia kitautolu 'i he'etau fehanga-hangai mo e 'ahi'ahi ko iá. Hangē ko ia na'a Ne fai ki he kau muimui 'o 'Alamaá, na'e lava 'e he 'Eiki, "o fakama'ama'a 'a e ngaahi kavenga kuo hilifaki ki homou ngaahi umá ke 'oua na'a mou ongo'i ia 'i homou tu'a."⁶ 'Oua mu'a na'a tau loto mamahi pe holomui 'i hotau ngaahi 'ahi'ahí, ka ke tau muimui pē 'i he tā sipinga 'a e Fakamo'ui 'o toe tōtōivi ange, fakamātoato ange, mo toe faitōnunga ange.

Faá, ako ke tokoni mo fakakaukau ki he níihi kehé lolotonga e taimi 'o e 'ahi'ahí. Ko Kalaisi 'a e fakatātā mahino taha 'o e ngāue tokoní. Na'e fonu 'a 'Ene mo'ui 'i he ngaahi sipinga 'o e tokoní mo e ngāue tokoni ki he níihi kehé, pea ko 'Ene me'a'ofa mahu'inga tahá 'a ē na'a Ne fai ma'atautolú. Hangē ko 'Ene folofolá "He vakai, ko au ko e 'Otuá, kuó u kātaki'i 'a e ngaahi me'a ni ma'a e kakai kotoa pē, koe'uhi ke 'oua na'a nau mamahi 'o kapau te nau fakatomala."⁷ Kuo pau ke tau fakatomala pea mumui 'i He'ene tā sipinga 'o e ngāue tokoní. 'I he taimi 'oku tau ngāue tokoni ai ki he níihi kehé, 'oku ngalo leva 'iate kitautolu 'etau ngaahi palopalemá pea ko 'etau ngāue ko ia ke tokoni'i e mamahi mo e loto faingata'a'ia 'a e níihi kehé, 'oku tau fakamālohia ai kitautolu.

Ne pehē 'e hotau palōfita 'ofeiná, Tōmasi. S. Monisoni 'i he konifelenisi

lahi fakamuimuí: “‘Oku ou tui ‘oku talamai ‘e he Fakamo’uí ‘o ka ‘ikai ke tau tokoni ki he nīhi kehé, tā ‘oku ‘ikai ‘uhingamālie ‘etau mo’uí. Ko kinautolu ko ia ‘oku nau mo’ui siokita peé, ‘oku hangē leva ‘oku hōloa pea iku mole ‘enau mo’uí, ka ko kinautolu ‘oku foaki ‘enau mo’uí ke tokoni ki he nīhi kehé, ‘oku nau tupulaki mo fakalalakaka pea nau fakahaofi ai ‘enau mo’uí.”⁸

Nimá, fakamolemole’i ‘a e nīhi kehé pea ‘oua ‘e tukuaki’i kinautolu ki he me’a ‘oku hoko kiate kitautolú. ‘I he taimi ‘e nīhi ‘oku tau manako ke pehē, “Kapau na’e ‘ikai ke nau fai mai ‘eni, ne ‘ikai ke u mei fai pehē atu au.” Ko e anga ia ‘o e natula fakatangatá ke tukuaki’i pē ha taha kehe kae ‘ikai ke fie fua ‘a e ola ‘o ‘ene ngaahi ngāué. Na’e vakai ‘e he Fakamo’uí kiate kinautolu na’a nau tutuki Ia ki he kolosí peá Ne tautapa ki He’ene Tamai Hēvaní ke, “fakamolemole ‘a kinautolu; he ‘oku ‘ikai te nau ‘ilo ‘a ia ‘oku nau fai.”⁹ Me’a ní he ‘ikai lava ke tau toe loto fakamolemole ange?

‘I he’etau fehangaangai mo e ngaahi ‘ahi’ahi ‘o e mo’uí ni, tuku mu’a ke tau ma’u ha mahino ‘oku ta’engatá, ‘oua mu’a na’a tau lāunga, tau toe fa’a lotu ange, tokoni ki he nīhi kehé, pea tau fefakamolemole’aki. ‘I he’etau fai ‘eni, “‘e fengāue’aki fakataha ‘a e ngaahi me’a kotoa pē ke lelei ai ‘a kinautolu ‘oku ‘ofa ki he “Otuá.”¹¹ ‘Oku ou fai ha fakamo’oni mamalu mo ‘ilo’ilo pau ‘oku ‘ofa ‘a ‘etau Tamai ‘iate kitautolu, pea na’a Ne fekau’i Hono ‘Aló ke fakahaai mo tofa ‘a e halá kiate kitautolu. Na’a Ne mamahi, na’a Ne pekia, pea na’a Ne toetu’u koe’uhí ke tau lava ai ‘o mo’ui pea ‘okú Ne faka’amu ke tau “ma’u ‘a e fiefiá,”¹¹ neongo hotau ngaahi ‘ahi’ahi ‘i he mo’uí. ‘Oku ou fai ‘eni ‘i he huafa ‘o Sisū Kalaisí, ‘ēmeni. ■

MA’U’ANGA FAKAMATALÁ

1. 2 Nifai 2:11.
2. Loma 8:28.
3. Luke 22:42.
4. 1 Nifai 19:9.
5. Luke 22:44.
6. Mōsaia 24:14.
7. Tokātelino mo e Ngaahi Fuakava 19:16.
8. Thomas S. Monson “Ko e hā Kuó u Fai Ma’a ha Taha He ‘Ahó ni?” *Liabona*, Nōvema 2009, 85.
9. Luke 23:34.
10. Loma 8:28.
11. 2 Nifai 2:25.

Fai ‘e ‘Eletā Gregory A. Schwitzer

‘O e Kau Fitungofulú

Ko e Fakatupulaki ‘o e Faka’uto’uta Leleí pea ‘Ikai Loto Fakamaau ki he Nīhi Kehé

Ko e faka’uto’uta leleí ‘oku ‘ikai ngata ia ‘i he taimi ‘oku tau fie ma’u ai ke mabino kiate kitautolu ‘a e nīhi kehé, ka ‘oku kau ai mo e taimi ‘oku tau fehangaangai ai mo e ngaahi fili te ne tataki kitautolu ke tau toe vāofi ange pe toe mama’o atu mei he Tamai Hēvaní.

‘Oku tau mo’ui ‘i ha māmani ‘oku lahi ai e ngaahi me’a ‘oku hokó pea fie ma’u ai ke tau fai ha ngaahi fakamaau ‘oku fa’a faingata’a. Ka kuo tuku mai ‘e he Fakamo’uí ‘a e fekau “‘oua na’a mou loto fakamāu” ki he nīhi kehé.¹ Te tau lava ‘o fakahoko fēfē ‘eni, pea kei faka’uto’uta leleí ‘i ha māmani ‘oku fonu ‘i he kākāá mo e anga fulikivanú? Kuo pau ke tau faka’uto’uta leleí ‘i he taimi ‘oku fai ai ha ngaahi fili mahu’inga ‘i he tapa kotoa pē ‘o e mo’uí; hangē ko e fili kaungāme’á, kumi ‘o ha hoa ta’engatá, pe fili ha ngāue te ne faka’atā kita ke tauhi hoto fāmílí mo ngāue ma’a e ‘Eikí. Neongo na’e kole ‘e he Fakamo’uí ke ‘oua na’a tau loto fakamaau, ka ‘okú Ne ‘amanaki mai ke tau fakamaau totonu.

Ko e taimi lahi ‘oku tau fa’a vave ma’u pē ke fakamāu’i e kakai kehé ‘o

tupu ai ha liliu pe uesia hotau vā mo kinautolú. Ko e taimi lahi ‘oku fa’a hala e faka’uto’utá pe fakamāú, ko e tōnōnou ‘a e ma’u’anga fakamatalá pe ko e ‘ikai ke tau lava ‘o sio ‘o fakalaka atu ‘i he me’a ‘oku ‘i mu’a ‘iate kitautolú.

Hangē ko ‘eni, ‘oku fa’a fai e talanoa ki he taimi ne ‘ahi atu ai ‘a Sisū ki he ‘api ‘o Mele mo Ma’atá, he na’a na nofo mo hona tuonga’ane ko Lāsalosí ‘i Pētani. Ko ha feitu’u na’e lata ki ai ‘a e ‘Eikí, ‘a ia na’e lava ke Ne mālōlō mo fiefia ‘i he ‘ātakai ‘o ha ‘api angatonu. ‘I he taha ‘o ‘Ene ngaahi ‘ahi ki honau ‘apí, ne femo’uekina ‘a Ma’ata hono teuteu’i ‘o e me’atokoní kae fili ‘a Mele ke tangutu ‘i he v’e v’e ‘o e ‘Eikí ‘o fanongo ki He’ene ngaahi akonakí.

“Ka kuo femo’uekina ‘a Ma’ata ‘i he tauhi lahi, peá ne ha’u kiate ia, ‘o pehē, ‘Eikí, ‘oku ‘ikai te ke tokanga kuo líaki